

AZ OSZTRÁK–MAGYAR HATÁR MENTI EGYÜTTMŰKÖDÉS MŰLTJA, JELENE

(The Past and the Present of Austrian – Hungarian Transborder
Cooperations)

RECHNITZER JÁNOS

Kulcsszavak:

osztrák–magyar határ határtérség határon átnyúló együttműködés

A tanulmány célja, hogy áttekintést adjon az osztrák–magyar határrégió fejlődését befolyásoló tényezők alakulásáról a rendszerváltozástól napjainkig.

A határrégió kiemelt figyelmet kapott a magyar regionális fejlődésben, hiszen egy sikertérségnek lehetet tekinteni. A siker okai abban keresendők, hogy egy kvázi centrumrégió érintkezett egy fejlett, nyugat-európai centrummal, alapvetően Béccsel. A kapcsolatok már a 20. században is jelentősek voltak, azonban a II. világháború után kialakult vasfüggöny hosszú évtizedekre holt régióvá tette Magyarországnak ezt a vidékét.

A hetvenes években indulnak meg a kapcsolatok, elsőként a bevásárlóturizmus, ami mind a napig tart és hat a térség fejlődésére. A hivatalos, intézményi együttműködések a nyolcvanas évek közepétől aktivizálódtak. Ennek szintjei az állami szervezetektől kezdve az önkormányzatokon át egészen a különféle közintézményekig terjedtek. Egyre fontosabbá vált az együttműködések rendezett, kiépített, folyamatosan működő szervezeti rendszerbe való átalakítása. Ennek formája az Eurorégió, ami 1998-ban alakult meg. A szervezett és intézményi szinten alakított kapcsolatok mellett azonban működnek – és a határgazdaság alapján természetesen hosszabb-rövidebb ideig élnek – nem legális viszonyok a határrégióban.

A tanulmány záró fejezete összefoglalja azokat a tényezőket, amik akadályozzák az együttműködések teljesebb kibontakozását. Ezek között a gazdasági különbségek, az eltérő területi intézményrendszer és finanszírozás éppúgy szerepet játszik, mint a két ország kulturális különbségei, vagy a regionális politika súlypontjai.

Az osztrák–magyar határtérség a rendszerváltozástól, sőt az azt megelőző időszakban is irigylet példaként szolgált a területi sikeresség illusztrálására. S valójában ebben a régióban a magyar modernizáció gyorsabban zajlott, a gazdaság és társadalom aktívabban fogadta be az újdonságokat, az európai térfejlődés mintái hamarabb jelentek meg, az átalakulás kevesebb konfliktusáról, de a veszteséinek mérsékeltebb számáról adhattunk tudósítást, mint az ország más tájain.

Miért szerencsésebbek az ezen a vidéken élő emberek? Milyen tényezők meglétének vagy gyors kiépülésének köszönhető ez a siker? Egyáltalán a területi politika és az azt megvalósító területfejlesztés mennyiben tudott hozzájárulni az osztrák–magyar határtérség intenzívebb átalakulásához?

Ezek a kérdések foglalkoztattak bennünket tanulmányunk megírásakor, amelyben össze kívántuk gyűjteni, s elsődlegesen időbeli sorrendbe állítani azokat a tényeket, amik hatottak a régió gyorsabb átalakulására.

Le kell szögezni, hogy az osztrák–magyar határtérség, s főleg annak egyes centrumai már a rendszerváltozás előtt sem voltak elmaradottnak, hátrányos helyzetűnek tekinthetők. Különböző funkciókkal rendelkező, megújításra képes és azokban

aktív települések voltak a határrégióban, amelyekben élő emberek és gazdálkodó szervezetek mindig is a fejlett európai régiókra tekintettek, azokkal valamilyen formális vagy informális kapcsolatban álltak. Természetes ez, hiszen földrajzilag közelebb helyezkedtek el Nyugat-Európa mag-területeihez, ennek következtében a hatások, a kapcsolatok, a minták folyamatosan lecsapódtak, megjelentek, s ezáltal beívódtak az itteni világba az életfeltételektől kezdve a közintézmények működésén át egészen a gazdasági kapcsolatokig, vagy éppen az innovációs aktivitásig.

A dolgozat megkísérelti tehát időben végigkövetni egy centrum térség és azzal – éppen a határok fokozatos feloldása következtében – egyre sokoldalúbban érintkezhető fél-periféria, vagy kvázi-centrum átalakulásának – döntően – intézményi kereteit. Az igazi változások, vagy pontosabban a megújítás valós szakasza azonban 1995-től indult, hiszen Ausztria európai uniós csatlakozása után a lehetőségek még jobban megnyíltak, új, eddig ismeretlen dimenziókat kaptak. A tanulmány a nehézségekről, a hiányosságokról, a konfliktusokról is beszámol, ám csak érinti a jövőt, mivel annak lehetséges forgatókönyveinek kidolgozásán jelenleg munkálkodik a szerző.

A második világháborútól a kilencvenes évekig

A határok a két világháború között nem voltak nehezen járhatók, de a közvetlen kereskedelmi kapcsolatokat erősen megszürték (pl. az ausztriai városok piacainak felkeresését), a munkavállalást engedélyhez kötötték, korlátozták a pénzváltást stb. Így Bécs közvetlen vonzása a szlovákiai és magyarországi részekre megszűnt, megszűnt tehát a bécsi vonzáskörzethez való tartozás, mint a virtuális régió integrációs tényezője. Viszont a fennmaradó közvetlen („népi”!) kapcsolatok révén (átbirtoklások, munkavállalás, a kisebbségek „híd-szerepe”, a rokon és ismerősi kapcsolatok stb.) a szomszédos országok részletei ismerete, az ottani viszonyokban való tájékozottság fennmaradt. Néhol profitáltak is az új határokból (csempészes, munkavállalás Ausztriában, közvetlen kereskedelmi kapcsolatok stb.). A harmincas években évente mintegy 2500-an vállaltak engedéllyel Sopron megyéből munkát Ausztriában, de a kérdés ismerői szerint a közvetlen határ menti községekből tömegesen jártak át mezőgazdasági idénymunkára; pl. Fertőrákosról – németek lakta község – szőlőmunkára 5–600-an.

Közép-Európa új politikai tagolása másként érintette a virtuális régió magyar, osztrák és szlovák részét. Bécs megváltozott szerepét már említettük; helyzetét tovább rontotta, hogy az Anschluss után (1938) a Német Birodalom perifériális tartományi fővárosává lett, majd 1945–1955 között a négy megszállási zónára tagolt Ausztria szovjet zónájának központja csupán, politikai bizonytalanságok közepette. A környező agrárvidékek viszont felértékelődtek, s Észak-Burgenland helyzete is javult egy gazdaságilag fejlettebb ország kereteiben – igaz, ennek az országnak mindmáig perifériája, relatív helyzete nem javult. A régió magyarországi részére felemás hatással volt az új politikai tagolódás; Sopron és Magyaróvár elvesztette adminisztratív vonzáskörzete jelentékeny részét, Magyaróvár megyeszékhely-rangját is (Győr-Moson-Pozsony időlegesen egyesített vármegye székhelye Győr lett).

Elveszett Bécs s a bécsi agglomeráció közvetlenül elérhető piaca is. Ugyanakkor a két megye – Sopron és Győr-Moson – továbbra is őrizte agrártermelésének magas színvonalát, tovább bővül élelmiszeripara is (cukor, szesz-, hús, söripar, étolajgyártás, vajüzemek stb.). A vámhatárok védelmét élvezve az ország gyáripara, elsősorban textil- és gépipara bővült, régióinkban elsősorban Győré.

Győr gépipara a két világháború közötti időben Budapest után a legjelentősebb, s fontos textilipari központ is. Úgyhogy Budapest s Nagy-Miskolc után az ország harmadik ipari központja, s jelentékeny iparral rendelkezett Mosonmagyaróvár is (mezőgazdasági gépgyártás, vegyipar, textilipar). Sopronban is sokoldalú a gyár-
ipar, de súlya elmaradt Győrértől. Sajátosan alakult a két megye városainak helye az ország újrendeződő településhierarchiájában; az „elveszett” regionális centrumok (Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Zágráb) „pótlásának” igénye megnövelte Debrecen, Szeged, Pécs, némiképp Miskolc nagyvárosi intézményeinek súlyát, elősegíti azok fejlesztését (egyetemek, klinikák, regionális hatáskörű intézmények stb.).

A Kisalföldön (ill. Nyugat-Magyarországon) nem alakult ki regionális központ; a regionális szerepkörű intézmények szóródnak (Sopronban, Szombathelyen, Mosonmagyaróváron található), vagy épp Budapest látta el ezeket a funkciókat. Sopron és Győr a fejlett, sokoldalú megyeszékhelyek sorába tartoztak (*Kovács-Váradi* 1996).

Újabb fordulat következett be a virtuális régió életében a II. világháború befejeződése után, ill. a „fordulat éveit”, 1948–49-et követően, Csehszlovákia és Magyarország szovjet típusú államberendezkedése nyomán, a „Nyugattal” való kapcsolatok majd teljes megszakítását követően. A magyar–osztrák, ill. az osztrák–csehszlovák határon felépült a vasfüggöny, megszűntek a határátkelőhelyek, hermetikusan elzárva Ausztriát keleti szomszédaitól; a határ „holt határrá” változott. Gyakorlatilag megszűnt minden kapcsolat a határ két oldalán élő lakosság között. A holt határ főleg Ausztriában és Magyarországon befolyásolta igen károsan a régióhoz tartozó területek gazdaságát-társadalmát. A határövezet forgalmi árnyékba került, a politikai bizonytalanság, az „ellenség” kézzelfogható közelségének pszichikai tisztító hatása a határövezetet is holt zónává tette.

Ausztria csehszlovákiai és magyarországi határa mentén alakultak ki az ország csökkenő népességű területei; a befektetések elmaradása miatt a gazdasági fejlettség az ország többi részéhez képest visszamaradt, a bruttó nemzeti termék értéke az országos átlag alatt maradt. Nagyarányúvá vált a távolsági ingázás, s az osztrák területi tervezés szótárában megjelent az „Ostgrenze” fogalma. Ausztria szükség-szerűen teljesen nyugat felé fordult. (Jellemző adat, hogy míg az Ausztriába utazók 48,3%-a 1936–37-ben is a „keleti” országokból érkezett – Csehszlovákiából kerek-
en 20%-a, Magyarországról több mint 10%-a –, s még 1948-ban is 15%-ot tett ki ez az érték, addig 1988-ban, a már részben megnyílt határok ellenére mindössze 1,4%-ot tettek ki a „keletiek”.)

Magyarországon a nyugati határok mentén fekvő területek fejlesztése szintén vonatott volt, különösen az 1950-es években. A határ csehszlovákiai oldalának sajátosságát az adta, hogy Pozsony városhatára egyben országhatár is volt, így a szlovák

főváros erőteljes fejlesztése egyben a határzóna fejlesztését is jelentette; Szlovákiában a „centrum” régióink területére esik.

Az osztrák–magyar határ átjárhatatlansága az 1960-as évektől kezdődően fokozatosan oldódott (korlátozott kiutazási lehetőség a magyar állampolgároknak, majd a vízumkényszer eltörlése, új határátkelők nyitása, a „nyugati” turisták akadálymentes beutazása stb.). A határ azonban továbbra is éles választóvonal a két ország között (a közvetlen, az államközi szerződéseken kívül eső beruházások, vegyes vállalatok, tőkemozgás korlátozása, a munkavállalás lehetetlensége, szigorú vám-előírások, a forint konvertibilitásának hiánya stb.) (Lendvay 1983). Az osztrák–csehszlovák határ 1989 decemberéig gyakorlatilag minden „lakossági kapcsolatot” kizárt a két ország között. A virtuális régió alkotóelemei ezekben az évtizedekben estek legtávolabb egymástól.

A régió ausztriai részében a főváros, Bécs a gazdasági-területi fejlődés motorja, különösen az osztrák államszerződés (1955) óta. Ez a fejlődés sajátos; Bécs Ausztria fejletlenebb keleti felében van, így szigetszerűen emelkedik ki Alsó-Ausztria területéből. Népeisége sem növekszik, a bevándorlás csak a nagyarányú természetes fogyást ellensúlyozza. (1971 és 1981 között 117 ezer fő[!] volt a természetes fogyás, 24 ezer fő a vándorlási nyereség; a lakosságszám közel 90 ezer fővel csökkent, 1 millió 531 ezer főre. 1981 és 1991 között viszont a 77 ezres természetes fogyással szemben a 85 és fél ezres vándorlási nyereség valamelyest emelte a főváros lakosságszámát).

A „fejlődés” a strukturális és funkcionális változásokban nyilvánult meg: Bécs ma elsősorban tercier-szolgáltató feladatokat ellátó világváros, ahol az ország lakosságának 24, munkahelyeinek 30%-a található, s a nemzeti jövedelemből 34%-ot termel meg. Agglomerációja dél-délnyugati, nyugati irányba terjed, ahol elsősorban ipari elővárosok, üdülőhelyek s a „második otthonok” zónája váltja egymást.

A „régió” magyarországi harmada elvesztette fejlődésének, előnyös helyzetének legfőbb tényezőjét, Bécshez, ill. a „nyugathoz” való közelségét. Az ötvenes években fejlesztése is visszafogott volt. A hatvanas évektől kezdődően azonban a gyár-ipar tradícióira alapozva Győr-Sopron megyében is erőteljes iparosítás ment végbe, mindenekelőtt a megyeszékhelyen (motorgyártás, járműgyártás, gépipar, textilipar, élelmiszeripar), Mosonmagyaróváron (vegyipar, fémtömegcikk-gyártás, élelmiszeripar), Sopronban (textilipar, fémipar). A megye további két városában, Kapuváron és Csornán a hetvenes évekre csúszik az iparosítási hullám. Győrben 1960-ban 30 ezer, Sopronban 7 ezer ipari kereső dolgozott, a hetvenes évek közepén 40 ezer, ill. 16 és félezer, számuk a hetvenes évek közepére 40 ezer, ill. 16 ezer fő fölé emelkedett. A városi népesség gyors növekedése ellenére (Győr: 1940: 57 ezer fő, 1960: 71 ezer fő, 1990: 129 ezer fő) a munkaerő-igényt saját lakosságukból nem tudták kielégíteni; Győr nagykiterjedésű ingavándor forgalmi körzetre tett szert, Sopron és Mosonmagyaróvár is kiterjesztette munkaerővonzását egykori járásaira. A megye fokozatosan felzárkózott az ország kedvező helyzetű területei közé; sokoldalú, fejlett, „innovatív” ipara, jó színvonalú mezőgazdasága, az országos átlagnál jobb lakossági infrastruktúra biztosította a megye számára ezt a pozíciót.

A robbanásszerű változások 1989 után

1989-ben s a következő rövid néhány év alatt ismét alapvetően megváltozott a régió helyzete. A Magyarországon, majd Csehszlovákiában bekövetkezett politikai változások nyomán a határok átjárhatókká váltak; a magyar–osztrák határ 1989-ben megnyílt a „szocialista országok” nem magyar állampolgárai előtt is; ugyanez év decemberében a csehszlovák állampolgárok is visszakapták utazási szabadságukat. Tömegessé vált a határátlépés (elsősorban a bevásárló turizmus), a nyitott határok következtében szorosabbá s sokrétűvé vált a határ menti területek kapcsolata (munkavállalás és fekete-munka-vállalás, tulajdonszerzés, idegenforgalmi kapcsolatok, szolgáltatások igénybevétele stb.). Csehszlovákia és Magyarország lépései a nyugati típusú demokrácia, a piacgazdaság felé megszüntették a „régio” országainak ideológiai-politikai szembenállását, „kompatibilisabbá” vált az országok gazdasága. Ausztria 1995. évi belépése az EU-ba szintén érinti a „régio-építés” feltételeit; nyugati szomszédunk vállalt „híd-szerepe” némiképp leértékelődött, Ausztria figyelmét a nyugati integráció kötötte le, egy osztrák–magyar határ menti régió gazdasági-politikai jelentősége – legalább is átmenetileg – csökkent. Az EK-taggá vált Ausztria egyébként is eltávolodott keleti szomszédaitól, legalábbis az integráció gyakorlati lépéseit tekintve.

A volt szocialista országokban az utazási szabadság visszaállítására (mely Magyarországon hosszú, már a hatvanas években megkezdett folyamat volt), a vízum-kényszer eltörlése 1989-ben e határokat is a nyugat-európaiakhoz tette hasonlónvá. A határforgalomnak legfeljebb a „keleti” valuták át-nem-válthatósága, a devizavásárlás (hivatalos) korlátai jelentettek némi gátat a kilencvenes évek elején, míg napjainkban már ez sem. A „nyitott határnak” azonban hátrányos hatásai is voltak Ausztriára nézve – illegális bevándorlás, fekete-munkavállalás, csempészet stb. Az 1989-es határmítések ugrásszerűen növelték az Ausztriába irányuló forgalmat. 1988-ban hazánkból 5,0 millió, 1989-ben 9,4 millió látogató érkezett Ausztriába. A forgalom zömét a bevásárló-turizmus tette ki. 1989-ben 9 milliárd schillinget költöttek a magyar turisták Ausztriában, s ennek 2/3-a megvásárolt áru volt. A bevásárló-utak döntő többsége a „régióba”, Bécsbe, ill. Burgenlandba irányult. Burgenlandban igen gyorsan speciális kereskedelmi hálózat épült ki a határátkelők közelében a bevásárló turisták kiszolgálására. De az osztrákok is nagymértékben üzték a „koffer-importot”, főleg a nálunk még a kilencvenes évek elején is államilag szubvencionált élelmiszert és az olcsó szolgáltatásokat vásárolva. Az ugrásszerűen növekedett kölcsönös forgalomnak számos kényelmetlenség ellenére – zsúfolt utak, blokádok stb. – kedvező hatása volt a határ menti területekre, növelték azok attraktivitását, a kereskedelem s a szolgáltatások forgalmát. A határ menti városok egyes szolgáltató szektorai ugrásszerűen felnöttek az igényekhez; Sopronban, Szombathelyen, s részben Mosonmagyaróváron pl. a fogászati ellátás, a személyi szolgáltatások (fodrász, kozmetikus, ruhatisztítás), a szállodaipar, a vendéglátás. Ugyanakkor természetesen konkurenciát is jelentenek egymás számára a határ két oldalán lévő termelők,

szolgáltatók. Jelenleg elsősorban az olcsóbb magyar munkaerő, áruk és szolgáltatások; ezek magyarázzák a burgenlandi gazdák tiltakozó akcióit, a munkavállalást korlátozó adminisztratív intézkedéseket. Az eltérő árstruktúra a magyar bevásárló-turizmust is éllette, ha ennek volumene az utóbbi években el is maradt a korábitól, 1992–93 óta – részben az árak kiegyenlítődése nyomán – a forgalom enyhén mérséklődött¹.

A határ menti kapcsolatok dimenziói a kilencvenes években

A gazdasági kapcsolatok

Az osztrák–magyar határ menti térségek gazdaságát legátfogóbban a külföldi befektetések alakulásával, illetve a külkereskedelmi kapcsolatokkal jellemezhetjük (Döry–Máthé 1996; Döry 1999; Szörényiné Kukorelli 1999).

A két határ menti megyében (Győr-Moson-Sopron, Vas) 1994-ben a vidéki befektetések 19,2%-a realizálódott, míg a szervezetek számát tekintve 16,2%-a választotta telephelynek a térséget (1. táblázat). Jelentős ez az arány, hiszen szinte megegyezik az egész Alföldön (az ország területének 38,7%-a és a népesség 28,4%-a) befektetett külföldi tőkével, azaz e két megyében a befektetések koncentrációja országos szempontból is kiemelkedő volt. A külföldi tőke növekedése egyenesnek mondható, a nagy ugrás 1992-ben történt, a következő esztendőkből az ütem már mérsékeltebb lett, de 1994-ről 1997-re Győr-Moson-Sopron megyében több mint háromszorosára nőtt a külföldi befektetések nagysága (344%), míg Vas megyében több mint másfélszeresére (181%). Országos viszonylatban a nyugati határ régió részesezése jelentősen nem nőtt, sőt csökkent, viszont a vidéken belül (Budapest nélkül) megtartotta vezető pozícióját, ugyan már mérsékeltebb ütemben, mint korábban. A külföldi befektetők előnybe részesítik a 100%-os tulajdonlást, így növekedett a zöldmezős beruházások aránya, hiszen ez a többségi forma az összes befektetés több mint felét jellemezte. A befektetések további egyharmada többségi külföldi tulajdonban van, és a fennmaradó részben (14–15%) fordul elő ötven százalék alatti érdekeltség. A külföldi befektetések főleg az ipar versenyképes területére, a feldolgozóiparra irányultak, ahol új gyártási kultúrák, termékek, termékcsaládok (pl. személygépkocsi alkatrészgyártás és összeszerelés, számítógépgyártás) meghonosítását, illetve a kapacitások modernizálását eredményezték. A vegyes vállalkozások több mint egyötöde a gépiparban, egyhatoda a textil-, ruházati és bórtermékgyártásban érdekelt. Az előbbi ágazatban (többségében Győr-Moson-Sopron megyében) a nagy – 300 főnél nagyobb – szervezetek dominálnak, addig a többi ágazatban – többségében Vas megyében – a kisebb vállalati méret nagyság volt jellemző. Az utóbbi években (1996-tól) tapasztalható, hogy a külföldi érdekeltség egyre látványosabban jelenik meg a szálloda- és vendéglátóiparban (főleg termál-turizmus), a kereskedelemben (bevásárlóközpontok építése a nagyközpontokban pl. Győr, Sopron, Szombathely), de a különféle szolgáltatásokban is, így a bankfiókok létrehozása, vagy a személyi szolgáltatások (pl. fogászati rendelők).

1. TÁBLÁZAT

A külföldi érdekeltségű vállalkozások az osztrák–magyar határ menti megyékben
(1994, 1997)

(Enterprises of Foreign Interest at Austrian-Hungarian Border Counties
[1994, 1997])

Megnevezés	Győr-Moson-Sopron		Vas	
	1994	1997	1994	1997
Szervezetek száma (db)	1184	1260	615	694
Jegyzett tőke (Mrd Ft)	45,8	157,8	30,5	55,5
Ebből külföldi részesedés (Mrd Ft)	32,5	109,6	28,1	51,6
Szervezeti részesedés az országból (%)	5,0	4,9	2,6	2,7
Szervezeti részesedés a vidékből (%)	11,0	9,8	5,7	5,4
Külföldi tőke részesedés az országból (%)	3,9	5,6	3,3	2,0
Külföldi tőke részesedés a vidékből (%)	10,3	12,7	8,9	4,5

Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv 1994, 1997.

Az Ausztriához kötődő vállalkozások aránya a külföldi tőkén belül meghatározó (2. táblázat) a nyugati határ régióban. Győr-Moson-Sopron megyében jellemző a nagyobb vállalkozásokban való részvétel (építőanyag-ipar, építőipar, vegyipar, élelmiszeripar, szolgáltatások), Vas megyében viszont néhány nagyobb gazdasági szervezet (vegyipar, cipőipar, élelmiszeripar) mellett inkább a számos kis- és közepes vállalkozásban szerveznek érdekeltséget az osztrák befektetők.

2. TÁBLÁZAT

Az osztrák érdekeltségű vállalkozások az osztrák–magyar határ menti megyékben
(1989–1994 között)

(Enterprises of Austrian Interest at Austrian-Hungarian Border Counties [1989–1994])

Megyék	Szervezetek száma (db)	Részesedés a külföldi érdekeltségű szervezetből (%)	Jegyzett tőke (Mrd Ft)	Részesedés az összes külföldi érdekeltségű jegyzett tőkéből (%)
Győr-Moson-Sopron	485	40,9	8.84	19,7
Vas	366	59,5	4.24	13,8

Forrás: Cégekötöny adatai 1989–1994 között.

A határ menti helyzet és a külföldi befektetések között az alábbi összefüggések ismerhetők fel:

- a térségben működő jelentősebb gazdasági szervezeteknek már a nyolcvanas évek elejétől voltak kapcsolataik osztrák cégekkel (export, import, licenc vásárlás),
- a térségben – különösen érvényes ez Győr-Moson-Sopron megyére – egy fejlettebb és egyben sokoldalúbb gazdaság működött, amelynek a privatizációjában

az osztrák tőke – számos esetben éppen a korábbi kapcsolatok miatt –aktívan részt vett. Az osztrák érdekeltség részaránya 1994-ig magánosított gazdasági egységek esetében Győr-Moson-Sopron megyében 60,7%, Vas megyében 92,4% volt,

- az osztrák befektetők azért is települtek ide, mert könnyebben tudták tartani az otthoni egységekkel a kapcsolatot, már korábban megismerték a magyar viszonyokat, a fejlesztéseik során a magyarországi, s későbbiekben a kelet-európai hálózatukat innen építik, építették ki,
- a munkaerő képzettsége, a viszonylag magasabb nyelvismerete, továbbá a kedvezőbb infrastrukturális ellátottság, illetve néhány multinacionális cég (Audi, Opel) jelenléte serkentőleg hatott a telephelyválasztásra.

A szomszédos Ausztriával kialakult külkereskedelmi forgalom alakulása jól tükrözi a határ menti megyék gazdasági kapcsolatait, azok változását, vagy éppen szerkezeti átrendeződését.

Települések és intézmények

A testvérkapcsolatok hordozói túlnyomórészt intézmények és egyesületek, egy-egy településen általában több is, és nem feltétlenül egy, ill. ugyanazon településsel, mellyel az önkormányzatnak testvér-települési szerződése van. A tipikus kapcsolat-tartók az oktatási intézmények – mindenekelőtt a nyelvtanulás okán –, a nemzetiségi egyesületek, együttesek – dalkör, fúvószenekar, táncegyüttes, sportegyesületek és a tűzoltók; ez utóbbiak fontosságát az is kiemeli, hogy a határon túlról kapott támogatásra vonatkozó kérdésre négy esetben a testvértelepüléstől adományként kapott tűzoltóautót említették (Kovács–Váradi 1996).

A kilencvenes években nem volt ismert, hogy hány diák, s milyen formában tanult ausztriai oktatási intézményekben, így az alábbi néhány példával csak jelezni tudjuk e kapcsolatok létét és fontosságát. A burgenlandi és a megyei, ill. soproni Agrárkamara közötti együttműködés keretében – éppen 1995 áprilisában szentesítették hivatalosan a régóta meglévő személyes kapcsolatokat –, többek között a soproni, ill. fertődi kertészeti szakközépiskola tanulóinak keresnek olyan burgenlandi gazdákat, akik hajlandók őket a nyári hónapokban alkalmazni, befogadni.

Magától értetődik, és az eddigiekben többször is megfogalmazódott, hogy a kapcsolatok építésében, alakításában a különféle, 1990 után gombamód szaporodó egyesületeknek meghatározó szerep jut/jutott.

A lakosság; bevásárló turizmus

A határok különböző oldalain élő emberek számára az árak és a minőség különbségeinek mérlegelése, s az ehhez igazodó fogyasztási és beruházási döntések döntő szerepet játszanak, s nem véletlen, hogy a kapcsolatoknak ez az a terepe, amely lakmuszpapírként reagál akár az összetett rendszer legkisebb elemének változására is (Aschauer 1995; Nárai 1999; Hardi–Nárai 1999; Izsák 1999). A szlovák, Balaton

felé átutaztában Csornán megálló és vásárló turista eltűnése kevésbé sokkoló hatású, mint az osztrák bevásárlók lassan, ám Ausztria Unióhoz való csatlakozásával visszafordíthatatlanul apadó tömege.

Leginkább az élelmiszerüzletek érzik meg az uniós csatlakozás negatív következményeit, a butikok, a varrodák valamivel kevésbé, legkevésbé azonban – mert a munkaerő értéke alacsonyabb, mint Ausztriában – a különféle szolgáltatásokat nyújtók, legyen szó fodrászról, kozmetikusról vagy – és elsősorban – fogorvosról.

A Magyarországra érkező osztrák látogatók célja azonban továbbra is mindenképp a bevásárlás. Egyrészt, mert a vásárlók apadó száma élesebbé teszi a kegyei-kért folyó versenyt, másrészt, mert a nyugati határ megnyitása és az átlagos magyarországi viszonyoknál kedvezőbb megélhetési lehetőségek nem csupán fogorvosokat és más nagyobb tőkéjű, értelmiségi csoportokat vonzanak e tájra, hanem szerencselovagokat is. A bevásárló turizmus olyan „penetránsnak” nevezhető formái jöttek létre – eltekintve most a Mosonmagyaróvártól Hegyeshalomig húzódó volt bazársortól –, mint a soproni Stadion üzletház, ahol, hogy a burgenlandi vásárlónak még a városig se kelljen befáradnia, a várkerületi butikok termékeit árulják valamivel olcsóbban, vagy volt Levéli Expo, Rábafüzesen lévő bevásárló utca, ahol nem is igen tesznek kísérletet arra, hogy az árukapcsolást elleplezzék, hogy ugyanis a bevásárló turizmust a sexturizmussal ötvözik. Legalábbis kétségeink vannak afelől, hogy a kétoldalú kapcsolatoknak e fajtái jelentenek az európai integráció kívánatos formáit. Határ menti nagyvárosokban az évtized végére megkezdődött a nagy bevásárló központok építése, azok hálózatának kialakítása (Győr: Plaza, Metro², Baumax és további barkács áruházak; Sopron Plaza; Szombathely bevásárló központ). Emellett a kisebb városokban megjelentek az élelmiszeráruház-láncok egységei (Penny Market, Lidl), így a határ menti központok egyre felkészültebbek a vásárlók fogadására.

A kapcsolatok zavaró tényezői, az illegális világa

A kapcsolattartás, együttműködés jelenlegi formáinak és szintjeinek bemutatásakor nem feledkezhetünk meg azokról a tevékenységekről, amelyek a legalitás és illegalitás határán (vagy éppen nem a határán) helyezkednek el. Ezek a tevékenységek a mindennapi kapcsolatokban, a gazdasági élet, a piac egy szegmensében zavarokat okoznak, megfelelő törvények vagy éppen államközi egyezmények hiányában (Hardi 1999; Izsák 1999; Hardi–Nárai 2001).

A fekete munka az első zavaró tényező. Nem véletlen, hogy a Határmenti Regionális Tanács munkaerő-foglalkoztatási bizottsága napirenden tartotta az ausztriai illegális munkavállalás rendezésének kérdését, ez ugyanis – noha a közvetlenül érintettek elégedettek a jelenlegi helyzettel – mindkét félnek érdeke. A bizottság becslése szerint a Burgenlandban foglalkoztatott külföldi munkavállalók fele (3 ezer fő) magyar. A tényleges szám akkor nyilvánvalóan nagyobb, tekintettel arra, hogy az ellenőrzött burgenlandi munkaadók 30–44%-a illegálisan alkalmazott külföldit. A legális munkavállalók esetében az osztrák fél elégedetlenségét az okozza,

hogy a magyarországi ingázók tartózkodási engedély nélkül is vállalhatnak munkát, s ez leszorítja a béreket. A legálisan kiadható engedélyek számát a munkaügyi hivatalok települések szintjére lebontva korlátozzák, ez viszont ismét csak az illegális munkavállalás felé löki a szereplőket. Másfelől azonban a burgenlandi gazdák nagyobb része nem kizárólag a földből, hanem a bécsi munkahelyéből él, s ez a családi munkamegosztás rendszerére is kihat. A probléma súlyát jelzi, hogy például az osztrák szakszervezetek Sopronban és Szombathelyen tanácsadó-irodát állítottak fel, hogy az Ausztriában munkát vállaló magyarok megismerkedjenek a legfontosabb munkavállalói jogokkal, illetve megtudják azt, hogy kihez forduljanak jogaik megsértése esetén.

A napi ingázók számát a szakértők 12–15 ezer főre teszik, mindez a határ magyar felén is problémákat jelent (*Csapó 1999; Hardi–Nárai 2001; Die österreichische... 2000*). Hiszen egyre nehezebb Sopronban például ácsot, szakácsot, pincért, vízvezeték-szerelőt találni, illetve az itthoni szakemberek is jóval magasabb béreket, szolgáltatási díjakat kérnek. Jellemző a szezonmunka, főleg ősszel pl. a Fertő-tó menti szüretelnél magyar szótól hangos a határ, visszajáró csapatok vannak, akik évek óta ugyanannál a gazdánál végzik a betakarítást.

A két ország munkaügyi hatóságai egyezményben kísérelték meg követni az eseményeket, s a két határ menti megyében állandó lakhellyel rendelkező magyar állampolgárok számára meghatározott kontingensig (évente határozza meg az osztrák–magyar vegyes bizottság) engedélyezik az osztrák munkavállalást. Lényegében legalizálták az eddigi folyamatokat, továbbá 300 főre gyakornoki munkavállalást (18–30 év között) biztosítottak, s végül 19 szakmát kölcsönösen elismertek, ami a munkavállalás körülményeit kedvezőbbé teszi.

A következő zavaró tényező az ingatlanvásárlás és az átbirtoklás (*Hardi–Nárai 1999; Izsák 1999; Die österreichische... 2000*). Kétségtelen tény, a két megyében megjelent a külföldi, mindenekelőtt osztrák ingatlanulajdonos, s jelenléte eltérő reakciókat, helyeslést, támogatást vagy éppen heves indulatokat vált ki mind magánszemélyekből, mind polgármesterekből vagy a mezőgazdasági érdekképviseltek vezetőiből. A külföldi vásárlók/tulajdonosok megjelenése az ingatlanpiacon természetesen messzemenően befolyásolja a piac szerkezetét, résztvevőinek összetételét. A külföldiek felverik az ingatlanárakat, míg azonban ezt a lakóingatlanok esetén „fehéren” tehetik, a termőföld piacán jelenlétük legjobb esetben is szürkének nevezhető, a külföldiek termőföld-tulajdonszerzése éppen azért váltja ki a magyar agrár érdekképviseltek heves – és jogos – reakcióját, mert akkor vált lehetővé, amikor nem volt a termőföldnek kialakult magyar belső piaca.

Alapvetően, a települések fejlődése szempontjából pozitívnak tartjuk az osztrák tulajdonosok megjelenését (*Aschauer 1995; Hardi–Nárai 1999; Die österreichische... 2000*). Hiszen az öreg házakat rendbe teszik, azokat ápolják, s mindez a településben is megújítási folyamatokat indít meg. Számos példát lehet felhozni arra, hogy az osztrák ingatlanvásárlás állította meg egy-egy település teljes pusztulását, mivel egyrészt osztrák ismerősök, barátok további ingatlanokat vettek, másrészt a hazai tulajdonosok is elkezdtek gondozni, rendbe tenni épületeiket, majd a településüket.

A külföldiek földtulajdona csak az alanyi jogon kárpótolt volt magyar állampolgárok számára egyértelmű és törvényileg teljesen tiszta (Greif 2001). A saját jogon kárpótlási földhöz jutott külföldi állampolgárok aránya a megyékben az összes kárpótolt 3–5%-át jelentheti.

Az egyéb utakon megszerzett földtulajdon sorsa bizonytalan. Ügyvédi irodák aktívan közreműködtek a kárpótlási jegyek felvásárlásának, zsebszerződések megkötésének és megbízásos licitálások lebonyolításában. E konstrukcióban a kárpótlásra jogosult már azelőtt eladta tulajdonát, hogy az a birtokába került volna. E tulajdon-szerzési mód mértékéről nem áll rendelkezésre információ. A viszonyok kuszaságát jelzi, ami a mezei leltár miatti perek során derül ki, hogy gyakran már a hatodik osztrák tulajdonosánál tart az árverésen elkelt földdarab.

A földbérleti rendszer a határ térségében igen elterjedt. A földhasználat e módját az agrár érdekképviselő üdvözli is, egyfelől, mert gazdálkodási kultúrát, gépeket, új ismereteket jelenthet a magyar gazdák számára, másfelől, mert vannak olyan területek, ahol az is öröm, ha művelik a földet, s nem hagyják parlagon (főként a részarány tulajdonú földeket érinti ez). Az osztrák gazdák leggyakrabban szálas takarmányt természetesen saját jószágaik számára, ill. napraforgót – e két terméket az EU-csatlakozás előtt is vámmentesen bevihették Ausztriába. Az osztrák gazda Magyarországon az otthoninál olcsóbban jut földhöz, itt viszont konkurenciát jelent a mezőgazdasági szövetkezetek, vállalkozások számára; a bérleti díj a határ menti megyében átlagosan 15 kg búza/AK, az osztrák bérlő ennek akár a dupláját is kifizeti.

Szakértői becslések szerint a két határ menti megye szántóföld területének 10–15%-a lehet valamilyen kapcsolatban osztrák bérlőkkel, tulajdonosokkal. Az elmúlt években az arányok nem csökkentek, sőt nőttek, a két megyében a földbérleti piacon kereslet túlsúly mutatkozik, ami viszont növeli a magyar termelők költségeit.

Az intézményesített kapcsolatok

Az osztrák–magyar határ mentén a kapcsolatok nem az elmúlt néhány évben alakultak ki. Már a hetvenes évek elejétől megindult az intézmények egymásra találása. Esőként a sport és a kulturális területen kezdődtek meg az intézmény-intézmény találkozások, kölcsönös meghívások, programok és találkozók szervezése. A nyolcvanas évek nagyobb mozgásszabadsága, valamint a két ország közötti élénk politikai kapcsolatok ösztönözték a hivatalos kommunikáció kialakítását, amit elsőként az alacsonyabb szintű hivatali egyeztetések, majd az egyre magasabb szintű megbeszélések követtek. A bemutatott együttműködési formák folyamatosan változtak, alakultak, részben tükrözték az adott korszak jellegzetességeit, részben pedig követték a változásokat, amit a nemzetközi politika eredményezett. A történet ezért érdekes, mert egy sajátos, mondhatni sikeres utat mutat, aminek a tapasztalatai és tanulságai hasznosíthatók az ország más térségeiben kibontakozó határ menti együttműködésekben (Rechnitzer 1990; Rechnitzer–Knapp–Hofstatter 1991; Bécs–Pozsony–Győr... 1995; Eurorégió Danubiensis?... 1995; Az osztrák–magyar határ menti... 1997; Nárai–Rechnitzer 1999).

A Magyar–Osztrák Területrendezési és Tervezési Bizottság (MOTTB)³

Kormány szinten 1985-ben jött létre a Magyar–Osztrák Területrendezési és Tervezési Bizottság (MOTTB) azért, hogy a megjelenő szakterületeken és különösen a közös államhatár menti térségben deklarálja az együttműködés szükségességét, amelynek célja javaslatok és ajánlások kidolgozása, valamint a területrendezési- és tervezési intézkedések összehangolása. Az MOTTB keretintézmény – létrejötte óta mindössze négyszer ülésezett, legutóbb 1996-ban, Budapesten –, az operatív munka az Albizottságban (MOTTA), ill. még alacsonyabb szinten, a munkacsoportokban zajlott.

A Bizottság – bár kormányok közötti megállapodáson alapul, aláírói (több aláíró van mindkét részről, a szerződést ugyanis megerősítették 1993-ban) az osztrák kancellár és a magyar területfejlesztéssel is foglalkozó miniszter voltak – regionális hatókörű szervezet, amelyet az garantál, hogy az Albizottságban Burgenland tartomány és a két szomszédos magyar megye, Győr-Moson-Sopron és Vas képviselői vehetnek részt. Munkacsoportok alakultak és megszűntek, mindig az aktuális probléma függvényében. (Összesen nyolc munkacsoport alakult, közülük az alábbiak szűntek meg: Település- és környezetrendezési; Falufelújítás; a Fertő tó, Sopron-Kőszeghegyalja, Közép-Burgenland közös határvidék területi terveit egyeztető; Termálvíz hasznosítás; Világkiállítás; Duna-térség munkacsoport.)

Ha megtekintjük a bizottsági és albizottsági ülések résztvevőinek listáját, azt látjuk, hogy a magyar képviselők mindig eggyel alacsonyabb kompetencia-szintet képviselnek; ez már az aláírás pillanatában is jellemző volt (kancellár – miniszter). Azt ugyan nem állíthatjuk, hogy ennek az együttműködésnek ártott volna a meg nem felelés, a való életben azonban számtalan baj forrása, ill. erős korlátozó tényező volt, hogy a magyar megyék messze nem rendelkeznek akkora hatalommal, igazgatási kérdéseket illető kompetenciával, mint az osztrák tartományok. Lényegesen több kérdésben kell kormányzati szervekhez fordulni végleges döntés kikényszerítése érdekében, mint Ausztriában. Fokozottan így van ez Szlovákiában, ott azonban éppen az osztrák–szlovák kapcsolatok tekintetében nem zavaró, sőt, nagyon is pozitívan hat a nagyhatalmú főváros közelsége.

Az 1985-ben létrejött kormányközi megállapodás előremutató volt, és kiemelkedő jelentőséggel bírt a két ország kapcsolatainak fejlődésében. Egyrészt megnyitotta az utat a határ menti megyei és települési tanácsok, majd a későbbi önkormányzatok országhatáron átnyúló együttműködéséhez, másrészt megteremtette az adott szakterületen a két ország együttműködésének jogi és szervezeti kereteit is. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az együttműködési megállapodás megkötésének idején Magyarországon még szocializmus volt, és még évekkel a rendszerváltozás előtt voltunk. Ebben az időszakban egy nyugat-európai országgal való szoros együttműködés lehetősége még nem volt magától értetődő. Nyilvánvalóan az is hozzájárult a közös munka sikeréhez, hogy a kormányközi megállapodás kifejezetten szakmai feladatok megoldására irányult.

Az együttműködés úttörő jellege megmutatkozott abban is, hogy később modellül szolgált az Ausztria és Szlovákia, illetve Ausztria és Szlovénia közötti hasonló

tárgykörű együttműködésnek. A magyar–osztrák területrendezési és tervezési együttműködés tapasztalatait Magyarország is jól hasznosítja az említett két másik szomszédos országgal kialakított szakmai kapcsolataiban. Szlovákia esetében például az együttműködés intézményi struktúrája nagyon hasonlít az MOTTB modellhez.

A Bizottság, az Albizottság és a munkacsoportok a magyarországi rendszerváltozás időszakát kivéve rendszeresen tartottak üléseket, amelyeken szinte minden téma felmerült, ahol az adott keretek között az együttműködésre lehetőség mutatkozott, vagy a két ország szakembereit aktuálisan foglalkoztatta. Az üléseken a kölcsönös információcserén túl egyes témákban ajánlások kidolgozására és elfogadására került sor.

A Bizottság ajánlásokat fogadott el például a következő témákban:

- a közös határvidék rendezési terveinek határon átnyúló egyeztetése;
- a falufelújítás elméleti és gyakorlati kérdései;
- az innovációs- és technológia transzfer-központok határokon átnyúló együttműködése;
- a térség regionális közlekedési infrastruktúrájának fejlesztése.

A bizottságok és munkacsoportok hathatósan működtek közre:

- az osztrák falufejlesztési, illetve falumegújítási mozgalom tapasztalatainak magyarországi megismertetésében, és a tevékenység elterjesztésében;
- a határon átnyúló Fertő-Hanság Nemzeti Park létrehozásában;
- a határátlépési lehetőségek bővítésében;
- a határtértséget érintő jelentős regionális és településrendezési tervek (pl. Sopron–Kőszeghegyalja, Közép-Burgenland közös határvidék regionális terve, Fertő–Hanság térség regionális és tájrendezési terve, Burgenlandi Területfejlesztési Program, Szentgotthárd–Heiligenkreuz csatlakozó ipari park részletes rendezési terve) elkészítésében és egyeztetésében, valamint
- a két országot érintő nemzetközi segélyprogramok szakmai előkészítésében.

A közös munkának sok más, a mindennapok szakmai együttműködése szempontjából fontos eredményei, illetve megnyilvánulási formái említhetők még, így például:

- szakértők cseréje, illetve tanulmányutak, elsősorban a falufelújítás és a városrekonstrukció szakterületén;
- a területrendezés- és fejlesztés módszertani kérdéseinek megvitatása;
- szakszemináriumok szervezése, vagy ezek előkészítésében való közreműködés különböző témákban (pl. termálvíz-hasznosítás, a határterületek regionális gazdaságának fejlesztése, regionális gazdaságtámogatási rendszer és innováció-transzfer, az európai integráció és modernizáció regionális összefüggései Magyarországon és a szomszédos reformországokban, a határokon túlnyúló közlekedési kapcsolatok és építési szándékok területpolitikai kihatásai);
- a határ menti települések és régiók aktuálisan készülő fejlesztési és rendezési terveinek ismertetése, valamint az elkészült dokumentációk cseréje;
- megyei és tartományi szakági fejlesztési koncepciók (pl. úthálózat, szennyvízelvezetés és -kezelés, kerékpárutak) ismertetése, a közös fejlesztés lehetőségeinek feltárása;

- egyedi, regionális jelentőségű létesítmények (pl. bevásárlóközpontok) elhelyezésének és hatásainak értékelése;
- osztrák–magyar területrendezési szakmai szótár (Glossarium) szerkesztése.

Az MOTTB nem mondta ki megszűnését, azonban a 10. évforduló után a Bizottság már nem tartott ülést, az Albizottság tagjai sem találkoztak. A feladatát lényegében teljesítette, hiszen egy fontos szervezet volt a határ menti együttműködések elindításában, annak tartalmi kereteinek, illetve a jövőbeli szervezeti rendszereinek a kialakításában.

A Határ Menti Regionális Tanács (HTR)

Az alapító dokumentum szerint a Tanács 1992 novemberében alakult, amelynek munkájában a kormányzati szint kivételével ugyanazok a szereplők vesznek részt, mint a fent ismertetett MOTTB-ben, kiegészülve a megyei jogú városok megfigyelői státusú képviselőivel. Mivel nem sikerült jogalkotó jogosítványokkal rendelkező együttműködési formát kialakítani, a Tanács a két régió összehangolt fejlesztésével kapcsolatos ajánlásokat fogalmazott meg a regionális, ill. a központi kormányzatok számára. Mivel a tisztségviselők és a mögöttük tevékenykedő szakértők személye a MOTTA-ban és az évente kétszer ülésező Tanácsban megegyezett, az utóbbiban folyó érdemi vita a határtérség valós problémáiról (pl. a kompetenciák különbözősége miatt megakadt közös beruházási döntésekről, mint amilyen a Halbturm–Jánossomorja közös szennyvíztisztító lett volna) a kormány szintű bizottság és albizottság működését is hatékonyabbá teszi.

A Tanács évente egyszer vagy kétszer rendezett plenáris üléseket az éppen soros régióban (1993-ban Burgenland, 1994-ben Győr-Moson-Sopron, 1995-ben Vas megye, Burgenland 1996-ban, Győr-Moson-Sopron 1997-ben, Vas 1998-ban) a megyei elnökök, ill. a tartományi vezető elnöklétével. Az adminisztrációs és szervező munkákat az önkormányzati hivatalok látják el, illetve a munkacsoportok vezetői mögött álló intézmények apparátusai. 1992–1996 között kilenc munkacsoport tevékenykedett.

Az Osztrák–Magyar Phare CBC Program

Az Európa Tanács az 1628/94. sz. határozatával hagyta jóvá a PHARE Cross Border Cooperation (PHARE CBC) programokat, mintegy az INTERREG II. tükörprogramjaként, hogy támogatást biztosítson az Európai Unió a külső határoknál kialakítandó határ menti együttműködésekhez. Magyarország számára e program természetesen Ausztria EU-csatlakozása után (1995) állt rendelkezésre.

A PHARE CBC forrásokból az Ausztriával határos Vas és Győr-Moson-Sopron megyén kívül még Zala megye is részesedik határon túli érdekeltségei következtében. (Valójában Zala megye a határozott politikai kapcsolatai hatására került bele a PHARE CBC források finanszírozási területébe.)

A három megye közül Győr-Moson-Sopron és Vas 40–40%-os, míg Zala megye 20%-os arányban használhat fel uniós forrásokat az országhatáron átnyúló hatással

is rendelkező projektek finanszírozásához. A források elosztása kormány szintű döntés, a program végrehajtásáért felelős magyar hatóság a volt Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (ma már Vidékfejlesztési és Földművelési Minisztérium). A minisztériumon belül létrejött a PHARE CBC Programirányító Iroda, amely a forráselosztást és a programok végrehajtását koordinálja. A szubszidiaritás elvéhez való közelítés érdekében, illetve a helyi érdekek fokozottabb figyelembevételére, és a hatékonyabb programkoordinálásra 1996-ban Sopronban létrehoztak egy PHARE CBC ügyekkel foglalkozó decentralizált irodát.

Szintén 1996-ban alakult meg a PHARE CBC program Nemzeti Kormányzó Bizottsága, amelynek feladata az évente kidolgozásra kerülő projektek elfogadása, a végrehajtás ellenőrzése, és a 25%-os nagyságrendű magyar társfinanszírozás koordinálása. Az 1995–99-es időszakra Magyarország számára az Európai Unió Bizottsága 35 millió ECU felhasználását szavazott meg az osztrák–magyar PHARE CBC támogatási keretében, amit később 50 millióra emeltek, ehhez a magyar kormánynak 11 millió ECU támogatást kellett biztosítania öt év alatt. A PHARE CBC program prioritásait az MOTTA (aminek feladata egyre inkább az INTERREG és PHARE CBC programok összehangolása), illetve a Határ Menti Regionális Tanács (HRT) szakemberei határozták meg. A programok részben kapcsolódnak a megyék által kidolgozott területfejlesztési koncepciókhoz.

A programok keretében az alábbi jelentősebb projektek kerültek, illetve kerülnek megvalósításra a térségben:

- *Regionális fejlesztések megalapozását szolgáló tanulmányok* – Regionális területfejlesztési koncepció, program; Sopron kistérségi fejlesztési program; Határ menti kulturális turizmusfejlesztési program; Regionális konjunktúra és piacelemzés; Határon átnyúló munkaerő-piaci stratégia.
- *Közlekedési infrastruktúra javítása* – határhoz vezető utak fejlesztése: Kapuvár, Fertőszentmiklós; Ro-Ro kikötő Győr–Gönyű; Győr–Pér repülőtér fejlesztés; Hanság-Rábca csatorna tisztítása.
- *Ipari parkok, vállalkozási övezetek kialakítása* – Egymással hálózatszerűen kapcsolódó vertikális gazdaságfejlesztési infrastruktúra kialakítása: ipari park Sopronban; Trade Center Győrben, Innovációs és Technológiai Központ Győrben.
- *Turisztikai fejlesztések* – Elsősorban a kerékpáros turizmust megalapozó infrastrukturális fejlesztések: Duna menti (Győrújfalú–Hédervár), Fertő menti, határ menti kerékpárutak; Soproni konferenciaközpont kialakítása (kb. 1000 fő befogadására képes).
- *Munkaerő-piaci együttműködések* – Tartós munkanélküliség csökkentése és a munkába állást segítő programok: Szocio-ökonóm menedzserek képzése, Pályaorientációs trénerek képzése, Munkaerő-piaci együttműködés fejlesztése; CERNET Közép-európai Gimnázium.
- *Határon átnyúló kommunikációt segítő és környezetvédelmet szolgáló projektek* – Fertő–Hanság Nemzeti Park térinformatikai fejlesztés; Élelmiszertudomány

és Biotechnológiai Központ Mosonmagyaróváron; Talajvízgazdálkodási koncepció; Informatikai-kommunikációs projektek: „Bécsi Ablak”, Teleház fejlesztések és VITECC projekt.

A West/Nyugat-Pannónia Eurégió

A Határ Menti Regionális Tanács (HRT) mandátumának (6 év) lejártakor az értékelő, záró plenáris ülésen (1998. február 4.) a tanács tagjai az együttműködés további folytatása, illetve magasabb szintre emelése mellett döntöttek. A partnerek szándéknyilatkozatokat írtak alá egy integrált kooperációs forma, az eurégió létrehozásáról.

Az eurégió a HRT eddigi eredményeire és tapasztalataira épül, azaz a tagok a HRT eurégióvá fejlesztését fogadták el, és megbízást adtak a megfelelő szervezeti forma és a működés keretfeltételeinek kidolgozásához. Az eurégió létrejöttét dokumentáló keretszerződést 1998. október 7-én írták alá Eisenstadtban Győr-Moson-Sopron és Vas megye önkormányzatának elnöke, illetve Burgenland tartományfőnöke. Az együttműködés az Európa Tanács által 1980-ban elfogadott „Európai keretmegállapodás a határon átnyúló együttműködésről a területi testületek között” egyezményben kifejezett egyenjogúság alapelvein nyugszik, továbbá a Határ Menti Regionális Tanács eddigi eredményeire épült fel.

Az eurégió célja a határ menti együttműködés elmélyítése és fejlesztése minden lehetséges eszköz bevonásával, az élet valamennyi területén. A kidolgozott projektek és elfogadott ajánlások megvalósításának elősegítése a kompetens szervekkel történő együttműködés révén, s újabb határon átnyúló projektek kidolgozásában való részvétel. A keretszerződés szerint Magyarország Európai Unióba történő belépésének elősegítése is a célok között szerepel, valamint a községek, városok, magánszemélyek és különféle érdekképviselők minden olyan tevékenységének támogatása, amelyek határon átnyúló eredményekkel, hatásokkal rendelkezhetnek.

Az eurégió „nyitott” jellegét deklarálta az a kitétel, miszerint a partnerek készek arra, hogy az első tapasztalatok után felülvizsgálják az eurégió területi kiterjedését a vele határos régiókra. (Erre azért is szükség volt, mert Zala megye sérelmezvén, hogy mint az Országos Területfejlesztési Koncepció szerint a Nyugat-dunántúli régió tagja kimaradt az együttműködésből, erőteljes lobbizásba kezdett felvétele érdekében, s ennek eredménye, hogy 1999-ben tagja lett a szervezetnek.)

Az eurégió tehát a partnerek érdekközösségeként működik, amely céljait a területén működő önkormányzatok, szociális partnerek, továbbá az érintett állami szervek aktív közreműködésével kívánja megvalósítani.

Az eurégió megalakulása után hat évig nem rendelkezett fejlesztési stratégiával, azt 2004-ben dolgozták ki. A szervezet létrehozását nem előzte meg a határrégió átfogó analízise, amire alapozva a hosszú, közép- és rövidtávú célkitűzéseket, a működés konkrét céljait ki lehetett volna dolgozni. A stratégiaalkotás minden hosszú távú együttműködési forma alapvető jellemzője, sőt nemcsak az eurégiók, hanem az eggyel alacsonyabb integrációs fokot képviselő munkaközösségek is rendelkeznek stratégiai célkitűzésekkel. Érdekes, hogy mindegyik alkotó területi egység, megye, s

azok együttese, a régió is, de maga a tartomány is szintén rendelkezik fejlesztési stratégiával. Egészen más fejlesztési stratégiát kell kidolgozni egy-egy régió fejlesztésére, mint egy határon átnyúló kapcsolatrendszerre. Már a PHARE CBC program stratégiai megalapozása is számos problémát vetett fel (pl. azok illeszkedése a megyei és a regionális stratégiákba, a megalapozottság, szereplői aktivitás stb.), ugyan vannak a programnak elemei, amelyek ezt a hiányosságot pótolni szándékoznak.

A szervezet magánjogon alapuló érdekközösség, nem jogi személy, s mint ilyen, nem rendelkezik semmiféle hatáskörrel, döntési jogosítvánnyal, egyetlen lehetősége érdekeinek érvényesítésére, hogy javaslatait, ajánlásait az illetékes szervekhez eljuttatja, illetve a politikai szereplőkkel megkísérli érvényesíteni. Megítélésünk szerint ez nem elég, megfelelő jogi alapok nélkül az intézményrendszer kitett a politikai szereplők jóindulatának, nem képes önálló forrásszerzésre, a különféle fejlesztésekben való részvétele, de egyszerűen a jogi védettsége sem megoldott.

Az eurégió tagjai közötti, valamint az eurégiónak a térség lakossága és más, a fejlesztést, az együttműködést szolgáló szereplők felé folytatott kommunikációja eseti, gyenge, nem kellően szervezett és koordinált. Nincs megfelelően kiépített belső és külső információs rendszer, és ennek következtében nincs megfelelő információ-áramlás sem. Az eurégió nincs jelen a köztudatban, a nyilvánosság előtt nem jelenik meg. A nyelvi nehézségek is jelentősen megnehezítik a kommunikációt.

A három kiemelt fontosságú problémához kapcsolódik még, hogy szükséges az országos szint és a politikusok ennél nagyobb mértékű bevonása az együttműködésbe. Erős politikai kapcsolatokkal és lobbival rendelkező szervezet tényleges hatáskörök hiányában is képes a határ mentén élők érdekeit jól képviselni. A kompetenciával kapcsolatos probléma, hogy míg a nyugat-európai eurégiós modellek gyakran rendelkeznek INTERREG koordinációs funkcióval, addig a West/Nyugat-Pannónia Eurégió, illetve az osztrák–magyar határtérség fejlesztésére szánt források elosztásáról központilag döntenek, és a projektmegvalósítást is a központi szerv koordinálja. A szervezet egyetlen hatásköre az ajánlások kidolgozása.

Az intézményrendszer jellemzőit értékelve tehát megállapíthatjuk, hogy az eurégió jelenleg inkább csak projektszintű együttműködés megvalósítására alkalmas. A funkciók, hatásköri jellemzők még nem felelnek meg az integrált, összetett együttműködéseket sikeresen megvalósító határ menti kapcsolatok szervezeteinek, az eurégió csak a nevében tükrözi a nemes célt.

A határ menti együttműködés feszültségkeltő pontjai és jövőbeli irányai

Stix burgenlandi tartományfőnök – aki az Osztrák Szociáldemokrata Párt országos elnökhelyettese és az osztrák kancellár egyik bizalmasa volt – 1996 novemberében kisebb „határ menti forradalmat” okozott nyilatkozatával. Kijelentette, hogy teljesen elhibázottnak tartja Magyarország gyors EU-belépésének szorgalmazását, mert az ország egyrészt még nem felkészült a tagságra, másrészt Burgenlandot gazdasági katasztrófába sodorhatná a magyar tagság. Hiszen a két térség között lehetővé válna

a munkavállalók és a vállalkozások szabad mozgása, s a mérsékelt magyar bér- és termelési költségek miatt a burgenlandi cégeket és munkavállalókat a piacról fokozatosan kiszorítanák a szomszédok.

A nyilatkozatot aztán sokféle módon magyarították, de tény, hogy egy újabb mér-földkőnek tekinthető a határ menti együttműködésben. Egyre több konferencián elhangzott és számos szakértői anyagban megjelent, hogy Magyarország európai uniós csatlakozása után miként növekszik majd a bevándorlók száma Ausztriába, s mindezek miként érinthetik az osztrák gazdaságot, társadalmat, vagy az Európai Unió keleti bővítése miként befolyásolja az osztrák ipar, szolgáltatások versenyképességét. Persze kevesebb értékelés szólt az osztrák gazdák földvásárlásairól a szomszédos országokban, az osztrák tőke térhódításáról, a határ menti bevásárló és szolgáltató turizmusról, vagy éppen a magyar vendégmunkásoknak kínált alacsonyabb bérekről, illetve a hiányok esetén kialakulható foglalkoztatási feszültségekről egyes szakmákban és térségekben.

A fentiek azt jelzik, hogy az osztrák–magyar határ menti térség szerepe felértékelődött, az országos politika szintjére emelkedett. A határrégió modell jellegét erősítette az is, hogy a Phare CBC program kiterjesztése megtörtént Magyarország többi határ menti térségére. Így egyrészt az osztrák–magyar határrégióban már tesztelheték az EU-bürokraták és politikusok azt, hogy a magyar területi szervek mennyire képesek és alkalmasak fogadni a támogatásokat, illetve az azokkal együtt járó pályázati, elszámolási, értékelési rendszereket. Másrészt osztrák észrevételek és érdekek határozottan megjelentek ebben az együttműködési és támogatási rendszerben, ami ugyan nem korlátozta a térségek fejlesztési irányait, de befolyásolta azokat.

Az osztrák–magyar határ menti együttműködés fejlődését befolyásoló tényezők (Nárai–Rechnitzer 1999; Rechnitzer 1997; 2000; 2002):

Az első, hogy a határ menti térségben osztrák részről egy periféria érintkezik – magyar részről – egy centrum térséggel. Győr-Moson-Sopron megye, de lényegében Vas megye gazdasága is gyorsabban tudott átállni a piacgazdaság viszonyaira, a privatizáció itt viszonylag zökkenőmentesen lezajlott. A vállalászati aktivitás erőteljes, a népesség iskolázottsága magasabb színvonalú és sokoldalúbb, mint az ország többi részén, a településhálózat is fejlett, nem beszélve az infrastrukturális ellátottságról. Továbbá a lakosság polgári hagyományai is érvényesülnek, a népesség termelési ismereteiben megtalálható az innováció-orientált szemlélet. Az életkörülmények kedvezőek, s a régióban magasabb jövedelemmel rendelkező nagy tömegű fogyasztó (a két megye népessége megközelíti a 700 ezer főt) található, ami egy élénk lokális és regionális piacot formál ki.

Mindezek nem mondhatók el Burgenlandról, hiszen alacsony a népesség szám (270 ezer fő), a gazdasági szerkezet egyoldalú (agrártermelés), az iskolázottság alacsony, a centrumok hiányoznak. A tartomány döntően mezőgazdasági jellegű térség, önálló ipari bázisa gyenge, függése erős Bécstől, illetve más osztrák gazdasági-ipari centrumoktól (Graz). Ugyan jelentős fejlesztési forrásokkal rendelkezik, hiszen 1. célterülete az Európai Uniónak, így elsősorban nem a határ menti együttműködésben érdekelt, hanem döntően a felzárkózásban, a gazdasági szerkezet átalakításában.

Egyértelmű tehát, hogy a magyar térségek alkalmasak a gyorsabb modernizációra és a fejlesztésüknél más igények jelentkeznek, mint egy elmaradott, periférikus régiónál. Nem vethetők össze reálisan a burgenlandi fejlesztések a magyarországi határ menti térségek megújítási kezdeményezéseivel. Itt nem versenyhelyzetről van szó, hanem egy sokoldalú szerkezet további átalakításának ösztönzéséről. (Elkészült mindkét megyében a hosszútávú területfejlesztési koncepció, amelyek lényegében ezt a szemléletet sugallják. Egy olyan gazdasági milió kialakítását ösztönzik, ami a meglévő szerkezetek bővítését és belső megújítását is segíti a termelési infrastruktúra, a képzés és oktatás fejlesztésével, valamint a vidékfejlesztéssel.)

Az osztrák–magyar határ menti régió térszerkezete alakításának másik eleme Bécs (Rechnitzer 2002). Az osztrák főváros hatása erőteljesen érvényesül a régióban, hiszen nemcsak a gazdasági szervezetekben, a lakossági kapcsolatokban, a munkavállalásban meghatározó, hanem a mindennapi életben is kitapintható Bécs jelenléte. A régió jövőbeli helyzetét az osztrák főváros jóval nagyobb mértékben befolyásolja, mint Burgenland. Sajnos egyértelmű kapcsolatok, együttműködések csak lassan alakulnak ki az osztrák fővárossal a térségben, hiszen arra lényegében Burgenland rátelepült, másrészt Bécsnek, mint főváros-tartománynak még nem dimenzió e megyékkel, azok centrumaival való intenzív kooperálás ösztönzése. (Az elmúlt időszakban, talán éppen az Interreg III–Phare CBC program hatására növekszik a bécsi érdeklődés a térség iránt, amit több közös fejlesztési program is segíthet a jövőben.)

A határ menti együttműködés alakítására tehát hatnak a térszerkezetben meglévő különbözőségek, de a nagyvárosok funkcióinak változása, illetve igénye is hatással van a térségre. Ugyanakkor a kapcsolatokat a magyar térszerkezet változásai éppen úgy befolyásolják, mint az átalakuló magyar regionális politika.

Vegyük sorra ezeket a tényezőket is!

A magyar regionális szerkezetben a nyugat–keleti különbségek nem csökkennek, hanem növekszenek, ennek következtében az osztrák–magyar határ menti régió tartósan fejlettebb lesz, mint az ország többi része. Politikai feszültségekkel kell tehát számolni a térségek között, ami – bármely színezetű is a kormányzat – azt eredményezi, hogy az elmaradottabb régiókban koncentrálnak az állami fejlesztési támogatások. A fejlettebb régióknak tartós küzdelmet kell vívniuk a többiekkel és a központi kormányzattal, annak igencsak erős „keleti” lobbijaival.

A területfejlesztés intézményrendszere napjainkban formálódik Magyarországon. Az már látható, hogy a térségek különféle szereplői (helyi és területi önkormányzatok, gazdasági egységek, nonprofit szervezetek) jogot kaptak a fejlesztések véleményezésére, illetve egy mérsékelt decentralizáció is megindult az egyenlőre nem számottevő központi területfejlesztési alap (a GDP 0,2%-át kitevő) vonatkozásában. Az intézményrendszer, a megyei és a regionális területfejlesztési tanács – ahol a területfejlesztés szereplői képviseltetik magukat és döntenek a decentralizált források felett – azonban egy átmeneti megoldást mutat, hiszen az nem területi választott testületre épül, hanem lényegében egy kinevezett intézményre (a törvény által meghatározott szereplők a tanács tagjai).

Ennek az intézménynek nincsen megfelelője a határ túlsó oldalán, ott egy választott, jelentős decentralizált jogosítványokkal rendelkező intézmény (tartományi parlament és kormány) működik, számottevő saját pénzügyi forrással. A magyar oldalon decentralizáltan működő, és az osztrák autonóm struktúra kapcsolódási pontjai zavarokkal terhesek, korlátozott mozgásteret adnak a magyar szereplőknek.

Ugyanakkor a magyar fél is megosztott, hiszen három megye más-más érdekekkel lép fel, s mindezt színesíti az azonos önkormányzati önállósággal rendelkező öt nagyváros (Győr, Sopron, Szombathely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg) jelenléte is. Szervezeti szinten létrejött és megerősödött a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács, amelyet a három Phare CBC által érintett megye alkotja. A régió kialakította fejlesztési terveit, annak számos dimenzióját kidolgozta, azonban csak lassan formálódnak a tervezési-fejlesztési régiók, azok funkciói és pénzügyi forrásai nem tisztáztak, nem kapnak kellő támogatást regionális szintű területfejlesztési feladatok. Az európai uniós források megjelenésével a Nyugat-dunántúli régióknak csak egy operatív programban van véleményezési jogosítványa. A három megyének a belső regionális kapcsolatai gyengék, esetiek, alapvetően csak Győr-Moson-Sopron és Vas, illetve Vas és Zala megye irányában vannak kimutatható együttműködések, de már például Zala és Győr-Moson-Sopron megye viszonylatában jóformán semmilyen térségi együttéléstről nem adhatunk számot. A régió megosztott, az északi része – amely lényegében Győr-Moson-Sopron megyét foglalja magába – erősen gravitál Bécshoz, s a jövőben abban érdekelt, hogy minél határozottabban formálódjon ki a Bécs–Pozsony–Győr–Sopron városrégió, vagy városösszövetség. A városi terekben koncentrálódnak a fejlesztés erőforrásai, a számottevő hatással rendelkező intézmények, s a regionális együttműködések ezeket a szervezeteket testesítik meg. A régió déli térségeiben inkább a kistérségi együttműködés a jellemző, ami a közvetlen határ menti, település-település kapcsolatokban érvényesül. Elvileg kiforrhat a Graz–Szombathely–Zalaegerszeg–Maribor városi együttműködés, azonban közel azonos adottságú centrumok alkotják ezt a potenciális városrégiót, így egyelőre nem ismerték fel a három országot érintő fejlesztési kapcsolatokban rejlő lehetőségeket.

A magyar oldalon formálódó régió tehát potenciálisan növeli az együttműködési lehetőségeket. A megosztottság azonban tartósan fennmarad a magyar határ menti megyék között, hiszen közös célok ugyan vannak, de az egységes érdekek mögött továbbra is egy-egy megye fejlesztése áll.

Az osztrák partnerek hatása a térségre és annak gazdaságára a jövőben nem növekszik, sőt véleményünk szerint stabilizálódik vagy mérsékelten csökken. A magyarországi osztrák vállalkozói elemzés alapján megállapítható, hogy a határ menti térségekben már a rendszerváltozás előtt, vagy közvetlen azt követően jelentek meg a számottevő osztrák vállalkozások. Ezek többségükben a multinacionális vállalatokhoz tartoztak – a felmérésbe bevont nagyobb osztrák vállalkozások egy része nem igazán osztrák, hanem a német, a holland és más nemzetiségű vállalatok exkluzív kelet-európai jogokkal felruházott osztrák partnerei, vagy vállalatai –, hiszen nemcsak Magyarországon vannak befektetéseik, hanem a környező országokban is megjelennek. A fejlesztéseikben a hálózati jellegre törekszenek, így

többen alakítanak ki a jövőben telephelyet a román, ukrán vagy kelet-szlovák határ menti térségekben. A vállalatok megítélése az, hogy a magyar privatizáció befejeződött, a térségben már nincsenek kivásárlásra érdemes gazdasági egységek, illetve olyan nagyvállalatok vannak, amikben az osztrák tőke nem érdekelt. A zöldmezős beruházásokhoz kialakult telephelyi kínálat (ipari park mindegyik centrumban található), de már az egyes kedvező adottságú központokban (Győr, Szombathely, Sopron) munkaerőhiánnyal kell számolni a munkaerő igényes termelésre szakosodott egységeinek telepítésénél. Másrészt az EU-tagság az osztrák gazdaság számára nagy kihívást jelent, egyre élesebb a verseny az osztrák piacokon is, amiben ugyan előnyt jelentenek a magyar telephelyek alacsonyabb költségei, de a felmért vállalkozások a jövőben a hazai (osztrák) pozíciójuk megvédését is fontosnak tekintik, így erőforrásaikat és fejlesztéseiket oda is koncentrálnak. Ugyanakkor a magyar európai uniós tagság lehetőséget ad az osztrák kis- és középvállalkozásoknak, hogy nagyobb aktivitással jelenjenek meg a magyar piacon, ennek kedvező „tere” lehet a határ régió, hiszen itt magasabb a kereslet, több nagyvállalathoz lehet kapcsolódni. A szolgáltatások között kell megemlíteni, hogy az oktatásban, így a középfokú, felsőfokú, de a felnőttképzésben is számolni lehet a határ régióban az osztrák vonzással (Bécs, Graz), illetve jelenléttel (telephelyek létesítése, intézményi együttműködés). Ezek az egyre szélesebb kapcsolatok új dimenziókat kínálnak a határ menti együttműködésben, és aktívabban járulnak hozzá a határ régió kialakulásához.

Végezetül arról kell szólni, hogy a mindennapi élet alakítja, formálja a határ menti kapcsolatokat. A térség Magyarországon belüli vonzása számottevő, egyre több az áttelepülő az ország más részeiből, s egyre több új vállalkozás jelenik meg, alakul. Ezeknél a döntéseknél a szereplők valamilyen formában számba veszi az osztrák piac közelségét, vagy éppen a szomszéd ország nyújtotta vélt vagy valós lehetőségeket, de a helyi és regionális gazdaság élénkségét is. A centrumok funkciói gyarapodnak, vonzásterük folyamatosan bővül, rendeződik át, s kapcsolataik, amelyet az ott megtelepedő vállalkozásokkal és intézményekkel lehet jellemezni, szélesednek. Megállapítható, hogy Sopron, Szombathely, Kőszeg, Mosonmagyaróvár, Győr egyenrangú központjai a két ország határ menti térségeinek, sőt bizonyos szerepkörökben (vendéglátás, kereskedelem, speciális szolgáltatások) többet nyújtanak, mint a közelükben lévő, népességszám szempontjából nagyságrenddel kisebb osztrák kisvárosok. A mindennapi élet tereiben tehát mindkét megye, annak települései és lakossága valamilyen formában kapcsolódik az osztrák térségekhez. Az osztrák települések, s az ott élő népesség számára is meghatározó a „magyar kapcsolat” (Az osztrák–magyar határ... 1999; Die österreichische... 2000; Hardi–Nárai 1999; 2001). Mondhatjuk azt, hogy a hétköznapi világban együttműködő térségről, egymással szorosan összekapcsolódó régióról, már működő határ régióról beszélhetünk.

Jegyzetek

¹ Az osztrák jegybank és a gazdasági kamara együttes számításai szerint az osztrákok 1995-ben 31 milliárd schilling értékű árut vásároltak külföldön, ebből a magyar hányad becslések szerint 3,3 milliárd schilling (HVG 1996. június 29.).

- ² A Metro Áruházban a Szlovákiából érkezők vásárolnak nagy számban, hiszen az információkat szlovákul is bmondják, németül nem, tehát osztrák vásárlókra nem számítanak.
- ³ A fejezet kidolgozásánál támaszkodtam dr. Tompai Géza főosztályvezető (Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal, Területrendezési Főosztály) a témakörben tartott előadására (Szombathely, 2005. június 30.).

Irodalom

- Aschauer, W. (1995) Határokon átnyúló magatartás és a határhelyzet tudatossága az osztrák–magyar határ térségében. – *Tér és Társadalom*. 3–4. 157–159. o.
- Bécs–Pozsony–Győr gazdasági háromszög együttműködési lehetőségei és jövőbeli perspektívái. (1995) NYUTI Közlemények. 9. MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr.
- Csapó T. (1999) Határ menti együttműködések a munkaerőpiac területén, különös tekintettel Vas és Zala megyére. – Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 269–295. o.
- Die österreichische West-Ost-Grenze. Qualitative Rekonstruktion der „mentalen“ Grenziehung seit 1989*. (2000) Projektleiter: Pribersky, A. Österreichisches Ost- und Südosteuropainstitut, Wien.
- Döry T. (1999) Vállalkozások jövőképe az osztrák–magyar határ menti térségben. — Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 209–234. o.
- Döry T.–Máthé M. (1996) *Az osztrák–magyar gazdasági kapcsolatok értékelése*. MTA RKK NYUTI, Győr. Kézirat.
- Eurorégió Danubiensis? Multiregionális együttműködési lehetőségek Bécs–Pozsony–Győr hármashatár menti térségben*. (1995) NYUTI Közlemények. 3. MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr.
- Greif, F. (2001) *Die Grenzgebiete Österreichs und seiner östlichen Nachbarn: Strukturen, Entwicklungen, regionalpolitische Ziele*. Bundesanstalt für Agrarwirtschaft, Wien.
- Hardi T. (1999) A határ és az ember – az osztrák–magyar határ mentén élők képe a határról és a másik oldalról. – Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 159–189. o.
- Hardi T.–Nárai M. (1999) A határ és a határmentiség mentális képének vizsgálata négy osztrák határ menti magyar településen. – Beszteri B.–Mikolasek S. (szerk.) *A polgárosodás folyamatai. Polgárosodási modellek országosan, Nyugat- és Közép-Dunántúlon*. MTA Veszprémi Területi Bizottság, Veszprém. 163–172. o.
- Hardi T.–Nárai M. (2001) A határ menti területek jellegzetességeinek átalakulása a 20. század végi Nyugat-Magyarországon. – *Tér és Társadalom*. 2. 107–130. o.
- Izsák É. (1999) A határmentiség és a határ menti regionális együttműködés a sajtó tükrében 1989-től napjainkig. – Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 191–207. o.
- Kovács K.–Váradai M. M. (1996) Karöltve. A regionális együttműködés esélyei a Bécs-Pozsony-Győr háromszögben. – *Műhely*. 3. 60–69. o.
- Lendvay J. (1983) *Az osztrákok képe. Sopron – 1983*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- Nárai M. (1999) A határ mente, mint életter. – A határmentiség jelentősége az emberek életében. – Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 129–158. o.
- Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) (1999) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr.
- Az osztrák–magyar határ menti térségek együttműködésének új dimenziói, egy potenciális eurorégió körvonalai*. (1997) NYUTI Közlemények 50. MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr.
- Az osztrák–magyar határ képének változása*. (1999) Témavezető: Rechnitzer J. NYUTI Közlemények. 95. MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr.
- Rechnitzer J. (1990) *A nyitott határ. A gazdasági és szellemi erőforrások innovációorientált fejlesztése az osztrák–magyar határ menti régiókban*. MTA RKK Észak-Dunántúli Osztály, Győr.
- Rechnitzer J. (1997) Eurorégió vázlatok a magyar–osztrák–szlovák határ menti térségben. – *Tér és Társadalom*. 2. 29–54. o.

- Rechnitzer J. (2000) Országhatár menti együttműködések, mint a területfejlesztés új stratégiai irányai. – Dövényi Z. (szerk.) *Alföld és nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek*. MTA Földtudományi Kutató Központ Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 85–102. o.
- Rechnitzer J. (2002) A Bécs–Pozsony–Győr-Budapest innovációs tengely és a magyar területfejlesztési koncepciók. – Glatz F. (szerk.) *A magyarországi Duna-völgy területfejlesztési kérdései*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest; MTA RKK, Pécs. 119–138. o.
- Rechnitzer, J.–Knapp, I.–Hofstätter, D.G. (1991) *Chancen für die Grenzregion Wirtschafts- und Qualifikationsentwicklung im Burgenland und Győr-Sopron*. Orac Verlag, Wien.
- Szörényiné Kukorelli I. (1999) A női egyéni vállalkozások néhány jellemzője a határ mentén. – Nári M.–Rechnitzer J. (szerk.) *Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Pécs–Győr. 235–268. o.

THE PAST AND THE PRESENT OF AUSTRIAN – HUNGARIAN TRANSBORDER COOPERATIONS

JÁNOS RECHNITZER

The aim of this study is to give a review of the development of affecting factors of the Austrian-Hungarian transborder region, from the change of the political system till now. The transborder region was toned in the Hungarian regional development, like a region of success. One of the causes of the success is the association of a centre region with a developed region of Western-Europe, especially Vienna. These connections already existed in the 20th century, but the „iron curtain” set up after the 2nd world war had made this part of Hungary a dead region.

Relations had started again in the seventies, first with shopping tourism; which tends even today and influences the development of the region. The official, institutional cooperations started in the middle of the eighties. The level of the cooperation was expended from state organisations to the different public institutions, through local governments. The reform of cooperations into an ordered, continuously working system was getting more and more important.

This system was the EUregion, founded by 1998. Besides the ordered relations there are some illegal transborder ones.

The closing part of the study summarizes those factors, which block the development of the cooperations. Among these we can find the economical differences, different regional institutional system and financing, such as the cultural difference between the two countries or the main tasks of regional policy.